

Särskild arkeologisk utredning, steg I och II

Danmarks kyrkby

Utbyggnad av kyrkogård

**Danmark 11:1, 17:1
Danmarks socken
Uppsala kommun
Uppland**

Dan Fagerlund

Särskild arkeologisk utredning, steg I och II

Danmarks kyrkby

Utbyggnad av kyrkogård

**Danmark 11:1, 17:1
Danmarks socken
Uppsala kommun
Uppland**

Dan Fagerlund

Omslagsbild: Danmarks kyrka år 1918. Foto: Bengt Wennlund (WEN 005),
Upplandsmuseet

Upplandsmuseets rapporter 2010:01
ISSN 1654-8280

Arkeologiska avdelningen

© Upplandsmuseet 2010

Bearbetning av planer och bilder: Dan Fagerlund, Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende MS 2006/1674

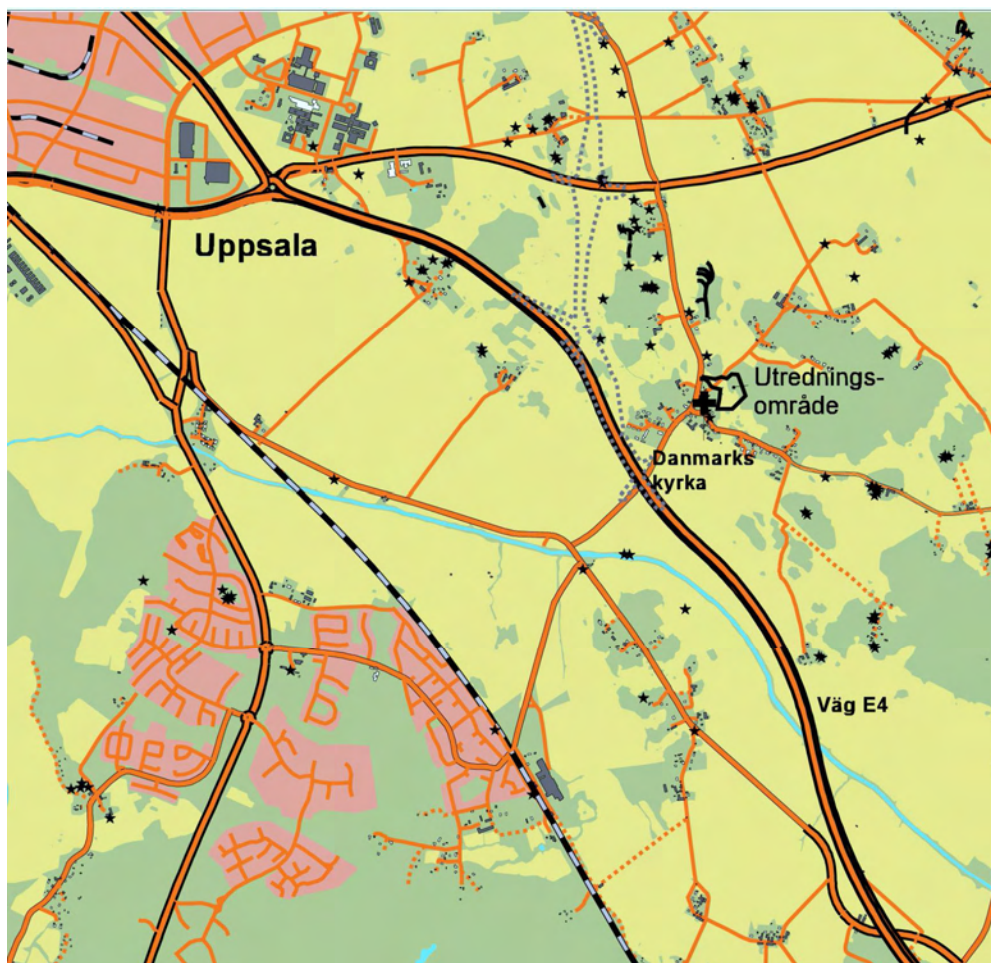
Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00, Telefax 018-69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Uppdragets art	6
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Arbetets utförande och metod	9
Resultat	10
Inventering	10
Schaktningsgrävning	10
Administrativa uppgifter	11
Referenser	11

Inledning

Under tiden 17-23 november 2009 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk utredning inom nämnda fastigheter föranledda av en planerad utbyggnad av kyrkogården vid Danmarks kyrka, sydöst om Uppsala stad (fig 1). Deltagare vid undersökningen var Hans Göthberg och Dan Fagerlund. Rapporten har sammanställts av Dan Fagerlund.

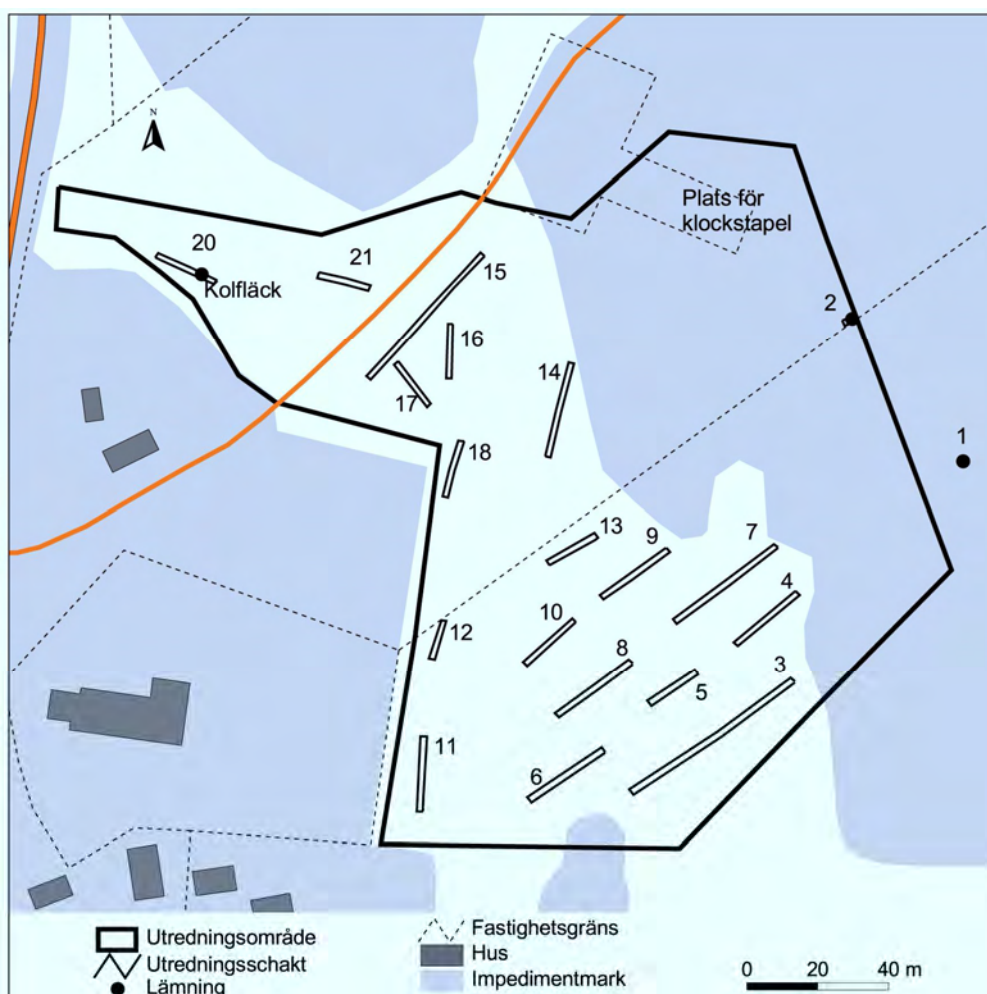

Figur 1. Översiktsskarta med undersökningsområdet sydöst om Uppsala stad. Den streckade linjen markerar sträckningen för den nya E4:an.

Uppdragets art

Länsstyrelsen i Uppsala län har i ett beslut 2009-11-02 (dnr 431-12215-09) angett att en särskild utredning skulle utföras inför planerad utbyggnad av kyrkogård inom detaljplan för "Danmarks kyrkby". Detta motiverades av en bedömning om att det kunde finnas okända fornlämningar inom området som angränsar till kyrkan. Området, som omfattar ca tre hektar, ligger i huvudsak i åkermark i den västra delen och till viss del i skogsklädd moränmark i den östra delen (fig 2). I

utredningen ingick både steg 1 med en fältinventering av impedimentmark och steg 2 med schaktgrävning i främst odlingsmark, samt i mindre omfattning i impedimentmarken.

Figur 2. Detaljkarta över utredningsområdet med lokalisering av söschakt och arkeologiska observationer.

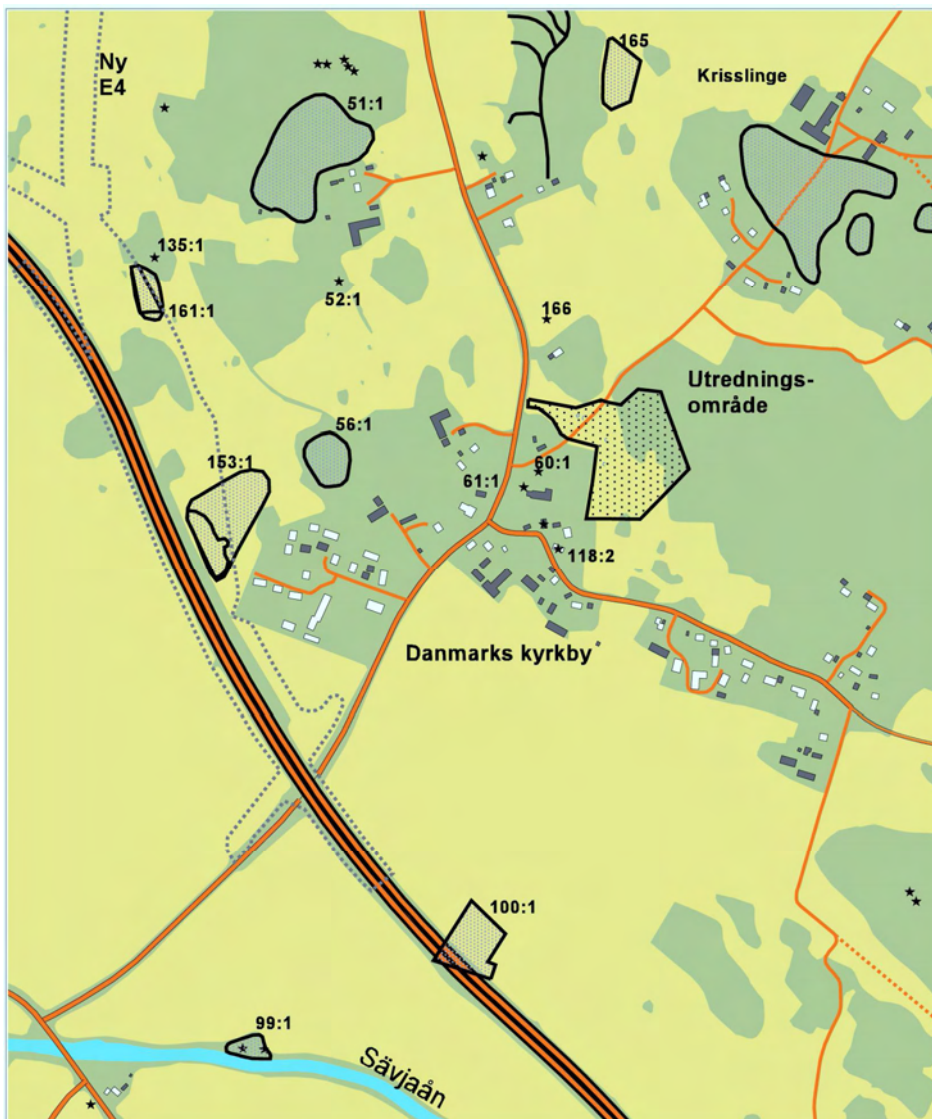
Topografi och fornlämningsmiljö

Impedimentmarken i den östra delen av planområdet utgörs av en trädbevuxen backe med moränavlagringar och ställvis uppstickande berghällar. Eftersom klockstapeln till Danmarks kyrka tidigare stått här kallas den Klockbacken.

Odlingsmarken utgjordes till större delen av betesmark och till en mindre del i norr av ogräsbevuxen mark. Den sistnämnda avgränsades i norr och söder av vägar. Betesmarken låg i en västsluttning med en nivåskillnad på upp till 4 m.

Det utredda området ligger i omedelbar anslutning till Danmarks kyrka och den intilliggande kyrkbyn Danmarksby. De kända fornlämningarna i denna utgörs av runstenarna Danmark 60:1 och 61:1, samt tiondelada och boningshus – Danmark 118:1-2 (fig 3). I Danmarksby kan troligen en huvudgård ha funnits under högmedeltid och byn var under 1500-talet den största i socknen (Göthberg,

Qviström & Åberg 2002). Bosättningar från äldre järnålder har påträffats och undersökts – Danmark 153:1, 161:1 – väster om byn (Göthberg, Qviström & Åberg 2002), respektive lokaliserats – Danmark 165:1 – ett stycke norr om densamma (Göthberg 2004). I odlingsmarken närmast norr om det nu aktuella området har enstaka härdar påvisats – Danmark 166:1. Gravfält finns på impediment norr och nordväst om kyrkbyn – Danmark 51:1, 56:1 – samt lågt belägna nära Sävjaån – Danmark 99:1, 100:1. Med undantag för Danmark 56:1 är den rumsliga anknypningen mellan gravfält och byläge svag, vilket kan tala för att överplöjning av gravar i likhet med Danmark 100:1 kan ha förekommit.

Figur 3. Kartbild över området kring Danmarksby med de fornlämningar som finns i dess närhet och de fornlämningsnummer som anges i texten.

Vägen från Danmarks kyrka till Krislinge, vilken korsar utredningsområdet, är en del av en väg från Falebro till Vedyxa, vilken markeras av flera runstenar. Inom utredningsområdets östligaste del visar en lantmäterikarta från 1707 var klockstapeln för Danmarks kyrka har varit belägen.

Utredningsområdets belägenhet kan sammanfattningsvis beskrivas som vid en gränzon mellan en inre dalgång i norr som enbart hyst enstaka förhistoriska lämningar och de öppnare markerna i söder i anslutning till Danmarks kyrkby

Arbetets utförande och metod

Fältinventeringen har gjorts som en systematisk okulär besiktning av impedimentmarken, främst backen i öster, men även mindre åkerimpediment i sydöst. Ambitionsnivån var att klarlägga om det fanns indikationer på eventuella fornlämningar. I ett enstaka fall gjordes observationer som också följdes upp med ett sökschakt med grävmaskin.

Ett begränsat antal utredningsschakt har grävts i åkermarken norr om vägen mellan Danmarks kyrka och Krisslinge, dvs. ytan för planerad ekonomigård, och i anslutning till och söder om samma väg. Före utredningen hade cirklar i vegetationen noterats på ett flygfoto över området från 2008 (se fig 2). Schakt 20 och 21 grävdes genom tre sådana, men visade inga spår av äldre lämningar.

Ett större antal schakt har grävts inom åkermarken i de södra och östra delarna av undersökningsområdet då dessa, av erfarenhetsmässiga skäl, bedömts ha haft ett mer tilltalande läge med en exponering mot den mer öppna terrängen i söder. Inom odlingsmarken har det främst varit lämningar av bosättningar som förväntats, men gravar kunde inte heller uteslutas. Sökschakten har dragits i parallella stråk för att så gott som möjligt täcka områdets yta.

Samtliga utredningsschakt samt ett begränsat antal arkeologiska objekt har plandokumenteras med en GPS, och har vidare bearbetats i Intrasis. Fotografering av översiktlig karaktär genomfördes löpande.

Resultat

Fältinventering

Fältinventeringen av backen påvisade flera gropar, varav merparten bedömdes vara sentida och troligen resultat av täkter. Två gropar inmättes, varav den ena vid kontroll med geologsönd visade sig ha ett ca 0,1 m tjockt lager med kol och sot i botten (nr 1, fig 2). Vid inmätning visade sig den ligga strax utanför utredningsområdet. I övrigt fanns spår av några större täkter, bland annat strax norr om utredningsområdet, samt i dess östra kant. På krönet i områdets östra del finns platsen för klockstapeln. Inga spår av klockstapeln återstår, eftersom enbart enstaka stenar finns på krönet. Till denna plats leder också en körväg.

På ett impediment i områdets södra gräns fanns stenar sannolikt upplagda vid odling samt en låg berghäll. Denna granskades för att kontrollera eventuell förekomst av hållristningar, men inga sådana kunde konstateras.

Utredningsschakt

Utredningsschakt togs upp i både södra och norra delarna av odlingsmarken, men med tyngdpunkten i den förra delen. Totalt grävdes 19 schakt med en total längd av 440 m. Schaktbredden var ca 1,6 m. Enbart ett arkeologiskt objekt påträffades i schakten, en kolfläck i schakt 20 i områdets nordvästra del (fig 2). I anslutning till kolfläcken fanns även tegelfragment, varför den kan vara sentida.

Slutligen togs ett schakt upp i kanten av en 2,5x2,0 m stor grop (nr 2, fig 2) på Klockbacken. Schaktet visade att morängrus fanns i botten av gropen. Utanför gropen överlagrades morängruset av ett påtagligt tjockt lager av sten i mylla, vilket skulle kunna vara förenligt med att de lagts upp runt gropen vid täktarbetet.

Generellt karaktäriseras utredningsområdet därför av mycket få spår av möjlig förhistorisk verksamhet. Däremot finns spår av sentida verksamhet i form av täkter på impedimentmarken. Fåtalet spår av förhistorisk verksamhet utgör också en gemensam nämnare med det anslutande område i norr där en arkeologisk utredning utfördes 2004 (Göthberg 2004).

Administrativa uppgifter

Plats: Danmark 11:1, 17:1, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland

Undersökningstyp: Särskild utredning, steg I och II

Orsak till undersökningen: Utbyggnad av kyrkogård (inom detaljplan)

Projektledare, projektdeltagare: Hans Göthberg, Dan Fagerlund

Upplandsmuseets dnr: Ar-819-2009

Arkeologiska avdelningen, projektnummer: 8327

Länsstyrelsens beslut och dnr: 2009-11-02, 431-12215-09

Dokumentation: Förvaras på Upplandsmuseet

Beställare: Länsstyrelsen i Uppsala län, kulturmiljöenheten

Referenser

Göthberg, H. 2004. Krisslinge. Arkeologisk utredning, Krisslinge 1:5, Danmark 6:15 och 11:1, Danmarks socken. Upplandsmuseet rapport 2004:21.

Göthberg, H, Qviström, L & Åberg, K. 2002. Undersökningar för E4 – Äldre järnålder vid. Danmarksby. Raä 161, 153, Danmarks socken. Upplandsmuseet. Uppsala.

